

KLASİK ARAP ŞİİRİNDE YERİLEN KÖTÜ BİR AHLAK: MAL/SERVET BİRİKTİRMEK

Araştırma Makalesi

Adnan Arslan*

Makale Geliş: 15.10.2020

Makale Kabul: 06.12.2020

Öz

Her milletin edebiyatında olduğu gibi Araplar da ahlaki erdemlere dair değerli sözlerini edebiyat kaydıyla muhafaza etmişlerdir. Bu erdemlerden birisi de hırstan uzak kanaatkâr bir ömür geçirmektir. Mal yığıma hırsı ve cimrilik Kur'ân ve hadisin sakıncı olduğu kötü ahlaklardandır. Mal biriktirme hırsı ve savurganlık iki tema olarak klasik Arap şiirinde işlenmiş ve bu husustaki ifrat vaziyet pek çok şair tarafından yerilmiştir. Abbasi döneminin ilk üç hatta dört asırlık dönemi Müslümanların sosyoekonomik açıdan olabildiğince müreffeh bir dönemine tekabül etmektedir. Dolayısıyla söz konusu tarih aralığında yetişmiş Arap şairleri doğal olarak şiirlerinde fakirlik ve sefaleti değil de servet ve debdebeli bir hayatla aşırıya gidişi kınamışlardır. Bu çalışmada, söz konusu bu ifrat/aşırılık hakkında uzun süredir izini takip ettiğimiz klasik dönem Arap şairlerinin şiirlerine yer verilmiştir. İbnü'r-Rûmî, Ebû Temmâm, Ebu'l-Atâhiye ve el-Mütenebbî gibi büyük şairlerin konu çerçevesinde söyledikleri şiirler içerik açısından incelenmiştir. Öne çıkan başlıklar altında edebiyat kaynaklarında sıklıkla dile

---

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye, adnan.arslan@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3989-6612.

Atıf için; Adnan Arslan, Klasik Arap Şiirinde Yerilen Kötü Bir Ahlak: Mal/Servet Biriktirmek, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 6, sy. 2 (2020): 369-396, DOI: <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2020.6.2.02>

getirilen şiirler seçilmiş ve şairlerin ilgili temaya hangi açıdan yaklaştıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgati, Klasik Arap Şiiri, Servet, Mal, Cimrilik.

A Bad Morality Used in Classical Arabic Poetry: Accumulating Property/Wealth

Abstract

As in the literature of every nation, the Arabs have preserved their precious words about moral virtues through the record of literature. One of these virtues is to spend a contented life away from ambition. The ambition to stockpile goods and stinginess are among the bad morals that the Quran and hadith prevent. The ambition to save and extravagance has been mentioned as two themes in classical Arabic poetry and many poets in this regard have criticized the exorbitant situation. The first three or even four centuries of the Abbasid period corresponds to the socio-economically prosperous period of the Muslims. Therefore, Arab poets who were brought up in this period of history naturally condemned in their poetry not poverty and poverty, but going to extremes with a life of wealth and luxury. In this study, the poems of the Arab poets of the Classical period, whose traces we have been following for a long time, about this exorbitant / extremism are included. The poems that great poets such as Ibn al-Rûmî, Abu Temmâm, Abu al-Atâhiye and al-Mutanabbî said within the scope of the subject were examined in terms of content. Under the prominent headings, the poems that are frequently mentioned in literary sources were selected and the perspective of the poets to the relevant theme was discussed.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Classic Arab poetry, wealthy, stinginess.

GİRİŞ

Kur’ân âyetleri ümmet-i Muhammed’i “vasat” oluşuyla övmektedir.¹ Buradaki vasat oluş hemen hemen tüm tefsirlerin belirttiğine göre “adalet üzere/adûl” olmaktır.² Yani ifrat ve tefrit denilen aşırılıklardan uzak, istikamet üzere olan adalet ehlidir Müslümanlar.

Aşırılıklardan uzak olmaya, tarih boyu erdemin bir kaynağı hatta onun ta kendisi olması itibariyle atıfta bulunulmuştur. Aristo’ya (ö. 322) göre sürekli ve bölünebilir olan her nesnede bir aşırılık, bir eksiklik ve bir de orta vardır. *Her hususta orta yol bize göre en iyidir.*³ Aristo’da *mesos*, Fârâbî’de (ö. 339/950) ise *vasat* kavramıyla dile getirilen orta yol, maddi manevi her türlü kemâlin esasıdır.⁴

Sevgi, şefkat, barış, vefa, yardım, ibadet her ne kadar olumlu manalar akla getirirse de bunların dahi bir ölçüsü olmalıdır. Örneğin; sevdiğimiz kişinin yanlış, batıl davranışlarına karşı dahi kör eden bir sevgi⁵; başkalarına acımasızca zulüm etmiş bir caniyeye şefkat⁶ veya

¹ el-Bakara 2/143. كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

² Ebû Ca’fer et-Taberî, *Câmi ‘u’l-Beyân ‘an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 2000), 3/144; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, thk. Mecdî Baslûm (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2005), 1/586; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi’-Turâsi’l-‘Arabî, 1420), 4/84; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru’l-muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1420), 2/12.

³ Aristoteles, *Eudemos’a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 1999), 55

⁴ Ebû Nasr el-Fârâbî, *et-Tenbîh ‘alâ Sebîli’s-Sa’âde*, thk. Sahbân Halîfât (Amman: Menşûrâtu’l-Câmi ‘ati’l-Urduniyye, 1987), 194

⁵ Bir rivayete göre Hz. Peygamber (a.s.m.) حَبُّكَ الشَّيْءُ يُعْمِي وَيُصِمُّ “Bir şeye olan sevgin seni sağır ve kör eder.” diyerek sevgide aşırılığa karşı dikkatli olunmasına işaret etmiştir. Ebû ‘Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvûd (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 2001), 45/533 (No. 27548).

⁶ Risalet hayatı affetme, merhamet ve şefkat gösterme hususunda sayısız örneklerle bezenmiş Hz. Peygamber (a.s.m.), İslamiyet ve Müslümanlara karşı yapmış oldukları çirkin ve aşağılık zulümlerinden dolayı bizzat bazı Yahudi, münafik ve

işgal hırsıyla saldıran düşmana karşı barış⁷; dünyevi sorumluluklarını ihmal ettirecek kadar yoğun bir ibadet⁸ vb. hepsi birer ölçüsüzlüktür. İstikamet ise her türlü ahlak ve davranışta aşırı uçlardan kaçınmaktır. Dolayısıyla en müspet duygu ve davranışların dahi bir kararı/ölçüsü olması gerektiği gibi Müslüman'ın iktisadi anlamda savurganlık ve tasarruflu yaşama hususunda da hassas bir terazisi olmalıdır.⁹

Bu çalışmada infak ve tutumluluk hususunda Kur'ân'ın emrettiği istikameti¹⁰ edebiyatına taşıyan Arap şairlerinin şiirleri

müşriklerin infaz edilmesini emretmiştir. Bu infazlar, şefkat ve affediciliğin de bir ölçüsü ve sınırları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konu hakkında müstakil bir çalışma mevcuttur. Veysel Aktürk, *Hz. Peygamber Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

⁷ Bedir gazvesinde Müslümanlar tarafından esir alınan yetmiş kadar Mekkeli azılı müşrik, yapılan istişare sonucunda öldürülmek yerine fidye karşılığında serbest bırakılmıştı. Bu tutum, ilk bakışta barışı sağlamak lehinde uygun bir davranış gibi görülebilir. Hâlbuki Hz. Peygamber (a.s.m.) bu karardan ötürü bizzat âyetle uyarılmıştır. Tefsir kaynakları ve ilgili hadis rivayetlerinin belirttiğine göre “*Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.*” (el-Enfâl 8/68) âyetinin nüzul sebebi, işte o esirlerin öldürülmeyip fidye karşılığı serbest bırakılmasıdır. Ebû Ca'fer et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 2000), 14/68; İbn Hanbel, *Müsned*, 12/403 (7433);

⁸ “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*” (ez-Zâriyât 51/56) âyetinin ifadesiyle cinlerin ve insanların yaratılışından gaye ibadettir. Ancak Hz. Peygamber pek çok hadisinde kişinin ailevi ve içtimai sorumluluklarını ihmal ettirecek seviyede bir ibadeti hoş görmemiştir. Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şâhih*, nşr. Muhammed Zühêyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Nikâh”, 67 (No. 5063).

⁹ Örneğin, İbn Ebiddünyâ'nın *İslâhu'l-mâl* adlı eseri söz konusu bu dengeyi âyet ve hadislerin ışığında net bir şekilde ortaya koyması bakımından tavsiye edilmeyi hak eden bir çalışmadır. İbn Ebî'd-Dünyâ, *İslâhu'l-Mâl*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Muesesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1993). Kınalızâde Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) ahlaki bir ilke gördüğü “vasat” yolu, pek çok erdemın kaynağı olarak temellendirdiğine dair bir çalışma için bk. Cafer Sadık Yaran, *Kınalızade'nin Nefs Teorisi Ve Erdem Etiği*, Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 31 Mayıs 1-2 Haziran 2012, 219-229.

¹⁰ Kur'ân'ın infak/harcama hususundaki dengeyi kısa-öz biçimde ortaya koyan şu âyeti, sözü uzatmaya ihtiyaç bırakmamaktadır:

incelenecektir. Fakat şunu özellikle belirtmek gerekir ki bu çalışmada şiirlerine yer vereceğimiz şairler çoğunlukla, İbnu'r-Rûmî, (öl. 283/896), Ebu'l-Atâhiye, (öl. 210/825) el-Mütenebbî, (öl. 354/965) gibi Abbasi dönemi edebiyatçılarına aittir. Abbasi döneminin ilk üç hatta dört asırlık dönemi Müslümanların sosyoekonomik açıdan olabildiğince müreffeh bir dönemine tekabül etmektedir.¹¹ Dolayısıyla söz konusu tarih aralığında yetişmiş Arap şairleri doğal olarak şiirlerinde fakirlik ve sefaleti değil de servet ve debdebeli bir hayatı kınamışlardır. Bu çalışmaya dâhil etmediğimiz pek çok zühd ve hikmet şairi, kendi dönemlerinde servetin sarhoşluğuyla beraber gelen israf, gösteriş, kibir ve eğlence düşkünlüğü gibi gayr-i ahlaki tezahürleri şiddetle takbih etmişlerdir.¹² O yüzden bu çalışmada daha ziyade, servet sahibi olma yolunda ahlakın bozulmasından muzdarip şairlere yer verilecektir. Makalenin bu yönüyle nazar-ı itibara alınması gerekmektedir. Zira bu çalışmada amaç, harcama ve biriktirme arasındaki vasat/ölçülü yolu Müslüman Arap şairlerine onaylatmak değildir. Zaten maddi refaha ulaşmış ve dünya sevgisi ağır basmış Müslüman toplumda terazinin zühd ve terk-i dünya

---

وَلَا تُجْعَلْ يَدُكَ مَغْلُوبَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا “Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.” el-İsrâ 17/29.

¹¹ Enîs Makdîsî Abbasilerin en güçlü oldukları dönemlerde vezirler gibi devlet erkânının sahip oldukları servet hakkında kaynaklarda geçen bilgilerin dehşet verici olduğunu belirtmektedir. Fethedilen topraklardan merkez-i hilafete akan gelirlerin büyük bir kısmı özellikle saray çevresinde eğlence ve gösteriş uğruna israf edilmiştir. Enîs Makdîsî, *Umerâu 'ş-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-'Asri'l-'Abbâsî* (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1989), 46.

¹² Kaynaklarda Abbasilerin en güçlü oldukları dönemlerde (h. 132-440 m. 750-1049) ahlaki yozlaşmaya yol açan nedenler olarak şunlar zikredilmektedir: a) Arapların Arap olmayan unsurlarla temas ederek onlardan pek çok açıdan etkilenmesi. b) Arap olmayan kadınlarla evlilik. c) Arap olmayanların Arap ırkına olan hayranlıklarından dolayı Araplaşma eğilimi göstermeleri. 'Umer Ferrûh, *Târîhu'l-'Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-'Abbâsiyye*, (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1981), 37-39.

kefesine bir şeyler koyarak dengeyi sağlamaya çalışan şiiirlere söz hakkı vermek bu çalışmanın hedefidir. Bu makalede bahse konu olan şairlerin mal/servet biriktirmeye dair eleştirel edebi şiiirleri ve bu şiiirlerin didaktik tarafları ele alınacaktır.

1. Sefalet Getiren Birikim

İnfak/harcama hususunda âyetler net bir ölçü vaz etmektedir. Kur'ân'da, hesap kitap bilmeden malını saçıp savuranlar “*mübezzir*” olarak nitelendirilmekte ve öyle kimseler hakkında, “*Şeytanların kardeşi*” denilmektedir.¹³ Her ahlakta “orta yol” rehberliği yapan Kur'ân, kendi bütünlüğü içinde cimrilik ve savurganlık arası bir “iktisat”ı istikamet olarak göstermektedir. Yani, “*elini ne tamamen aç ve ne de tamamen kapat*” der.¹⁴ Kişinin en başta kendi aile fertleri olmak üzere çevresine ve diğer ihtiyaç sahiplerine imkânı ölçüsünde infakta bulunması, zekât ve sadakalarla elini açması israf/tebzîr/savurganlık olmaz. Hayırda israf yoktur. Diğer taraftan Müslümanın yarın ne olur ne olmaz endişesi ile bugün elini iyice sıkıp birikim yapmaya çalışması, kendinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını dahi ertelettirecek şekilde kemer sıkması da tutumluluk değildir. Böyle bir tavır tasarruf değil, cimrilik olur, varyemezlik addedilir, kendi kendini fakir hale düşürmektir. Böyle bir varyemezlik ise Ebul-'Atâhiye'nin dediği gibi zenginliğin tam tersini getirecektir:

إن البخیل وإن أفادَ غنىً ... لترى عليه مخایلَ الفقر

*Eli sıkı olan ne kadar zenginlikten bahsetse de
yoksulluk alametleri görürsün hep üzerinde*¹⁵

¹³ el-İsrâ 17/27.

¹⁴ el-İsrâ 17/29.

¹⁵ Ebû İshâk İsmâîl b. el-Kâsım b. Süveyd Ebu'l-'Atâhiye, *Dîvânu Ebi'l-'Atâhiye*, Beyrut: Dâru Beyrut, 1986), 196.

Şairler servet biriktirme ve fakir hale düşme arasındaki böyle bir zıtlık ilişkisini dile getirmektedir. Mal yığmaya çalışmayla kişi, bir şekilde ya gerçekten fakir hale düşmekte yahut fakir gibi dünya nimetlerinden mahrum bir halde yaşamaktadır. Bu hal, Türkçemizde *varyemez* diye nitelenen tipin özelliklerini anımsatmaktadır. Şair el-Mütenebbî, varyemez tipe giden yolu şu şekilde göstermektedir:

وَمَنْ يُنْفِقِ السَّاعَاتِ فِي جَمْعِ مَالِهِ   مَخَافَةَ فُقْرٍ فَالذِّي فَعَلَ الْفَقْرَ

*Her kim ki fakirlik korkusundan, mal toplamakla ömür geçirdi,
işte böylece fakirlik başına geldi de çattı.¹⁶*

Fakirliğin bir tezahürü başkalarına muhtaç duruma düşmektir. Bunu teyit eden şöyle bir şiir vardır:

فَقْرُ النَّفْسِ بِقَدْرِ حَاجَتِهَا   وَغِنَى النَّفْسِ بِقَدْرِ مَا تَقْنَعُ

*İnsanların fakirliği ihtiyaçları nispetindedir; zenginlikleri ise
kanaat ettikleri kadar.¹⁷*

Bu durumda servet yığma hissiyatı ile insan, tam tersine fakirleşmektedir. Zira insan daha fazla mal toplayabilmek için daha fazla kimseye ihtiyaç duyacaktır. Fıtratı gereği başkaları ile teşrik-i mesai etmeye mecbur olan insanın daha fazla malvarlığı olduğunda, bunu ancak başkalarını işe dâhil ederek yapabilecektir. Dolayısıyla daha fazla kazanma daha fazla işgücü ihtiyacı doğurmaktadır. el-Mütenebbî'ye hayranlık duyarak hikemi şiirleriyle onun yolunu takip eden ünlü bir Arap şairi olan Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin¹⁸ (öl.

¹⁶ Ziyâuddîn İbnü'l-Esîr, *el-Meselu's-sâîr fî Edebi'l-Kâtibi ve 'ş-Şâ'ir*, thk. Ahmed el-Hûfî (Kahire: Dâru'n-Nahda ts.), 3/262

¹⁷ Ebu'l-Ferac İbnü'l-Cevzî, *et-Tebşira*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 2/156.

¹⁸ Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî'nin şairliği hakkında yüksek lisans tezi hazırlayan Na'îme Sa'îd "el-Ma'arrî'nin el-Mütenebbî'ye olan hayranlığını hiçbir edebiyat araştırmacısı inkar edemez." demektedir. Na'îme Sa'îd Ebû 'Acîle, *et-Tecribetu's-*

449/1057) beyitlerinde, burada anlatılmaya çalışılan husus şöyle özetlenmiştir:

إِذَا زَادَكَ الْمَالُ انْفِقَاراً وَحَاجَةً إِلَى جَامِعِيهِ، فَالْتَرَاءَ هُوَ الْفَقْرُ

Mal, senin muhtaçlığını ve onu bir araya getirecek kimselere olan ihtiyacını artırıyorsa o halde servet, fakirliğin ta kendisidir.¹⁹

Çok büyük bir gayeye ulaşmak için sarf edilen emek, -eğer gaye gerçekten de çok önemli ise- gayenin önemi nispetinde zati itibariyle değersizdir. Zira elde edilmek istenen şey çok önemli, ona vesile olan şey ise ancak bir araç mesabesinde.

Zengin olma maksadıyla bir kenara mal yığan kişinin gayesi servete kavuşmaktır. Servet elde etmek için başvuracağı şeyler ise elini sıkı sıkı kapatmak, ihtiyaçlarından kısmak ve eldeki mevcut nimetlerden kendisini mahrum bırakmaktır. Yani ilerideki muhtemel servet için bugün fakirce yaşamaktır. Hâlbuki gelecekte tasavvur edilen hayali zenginliğin bir garantisi yoktur. Fakat yarın hayali bir zenginlik için bugün aşırı tutumluluktan dolayı fakir gibi yaşadığı muhakkaktır. Öyle ise yarınlar için mal biriktiren kişi, değersiz bir hayal için değerli nimetlerden mahrum kalmaktadır. Zengin bir hanedana mensup olup ticaretle meşgul tecrübeli bir şair olan Safiyyuddîn Hillî,²⁰ (öl. 749/1348) servet biriktirme hırsının nelere mal olacağını şöyle ifade etmektedir:

Şi'riyye 'Inde Ebi'l-'Alâ el-Ma'arrî, (Yüksek Lisans Tezi, Trablus Üniversitesi, Dil Fakültesi, 2014-2015), 14

¹⁹ 'Îsâ İbrâhîm es-Sa'dî, *Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî Şâ'iru'l-Lüzûmiyyât*, (Ammân: Dâru Emvâc li'n-Neşr, 2012), 81.

²⁰ Mustafa Kılıçlı, "Hillî, Safiyyuddîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/41.

لا تَخْزَنُوا الْمَالَ لِقَصْدِ الْغِنَى   وَتَطْلُبُوا الْيُسْرَى بَعْسَ اِكْم
فَذَاكَ فَقْرٌ لَكُمْ عَاجِلٌ   أَعَاذَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ
مَا قَالَ ذُو الْعَرْشِ لَنَا اخْزُنُوا   بَلْ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ

Zengin olma ümidiyle mal biriktirmeyin; zorlukla kolaylık istemeyin.

Bu hemen gelip çatacak bir fakirliktir. Allah bizi ve sizi bundan muhafaza eylesin.

Allah bize biriktirin demedi. Bilakis size rızık olarak verdiğimizden harcayın dedi.²¹

Görüldüğü gibi şair mal biriktirme hırsı ile birikim yapmayı “zorluk”, neticede elde edilecek muhtemel serveti de “kolaylık” olarak görmektedir. Özetleyecek olursak yarınlara muhtemel kolaylığı için bugünlerin muhakkak zorluğunu yaşamaya değmez, bu meşakkate gerek yoktur. Şairin bu sözleri Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Bilal-i Habeşi’ye söylediği şu tavsiyeyi hatırlatmaktadır: *أَنْفَقْ بِبِلَالٍ، وَلَا تُخَشَّ مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَالًا* “İnfakta bulun ey Bilal! Arşın sahibinin azaltacağından korkma sakın.”²²

Zühd ve hikmet şiirleriyle bilinen Ebu’l-‘Atâhiye’nin şu şiiri ise mal hırsı ve fakirlik arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde dile getirmektedir:

أَيُّهَا الطَّالِبُ الْكَثِيرُ لِيَعْنَى   كُلُّ مَنْ يَطْلُبُ الْكَثِيرَ فَقِيرٌ

Ey zengin olmak için daha fazla mal isteyen!

Daha çok isteyen fakir olur.²³

²¹ Safiyyuddîn el-Hillî, *Dîvân*, (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.),664

²² Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca’fer b. ‘Alî b. Hakmûn el-Kudâî, *Müsenedu’ş-Şihâb el-Kudâî*, thk. Hamdî b. Abdulhamîd (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1986), 1/437 (No. 749).

²³ Ebu’l-‘Atâhiye, *Dîvânü Ebi’l-‘Atâhiye*, 164.

2. Servetle Katılaştan Cimrilik

Servet biriktirme peşine düşen kimseleri kimi zaman da bu yola sevk eden saik, bolluk vaktinde daha çok bağıştta bulunacağı zannıdır. Bu zanna göre kişi, zenginleştikçe başkalarına daha fazla yardım edeceği düşüncesine kapılmaktadır. Bu düşünce ile girişilen mal yığıma yolculuğu daha da cimrileşme ile son bulabilmektedir. Zenginliğin beraberinde cömertliği değil bilakis eli sıkılığı getirdiğine dair İbnü'r-Rûmî'nin şu şiiri aynı zamanda teşbih-i zımnînin de güzel bir örneğini teşkil etmektedir:

إذا غمر المال البخيلَ وجدتهُ   يزيدُ به يُيساً وإن ظنَّ يَرتُطُ
وليس عجباً ذاك منه فإنه   إذا غمر الماء الحجارَةَ تَصَلبُ

*Mal cimriyi kapladığında onu daha yaş bulacağını sanırsın da
O, daha da kupkuru hale gelir.*

*Bunda şaşılacak bir şey yok. Zira su, taşı istila ettiğinde
taş daha da katılaştır.²⁴*

Herhangi bir nesne suyla temas ettiğinde doğal olarak ıslanır. Bu şiirde de mal suya, cimri tabiatlı kişi de sular altında kalmış taş benzetilmektedir. Böyle bir kişi dünyevi servet elde etse de yine kimseye faydası olmayan kupkuru bir taş gibi kalıp gidecektir.

3. Mal Varlığı ve Onur İlişkisi

Başkalarına el açacak derecede fakirliğe düşmek İslam'ın hoş görmediği durumlar arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (a.s.m.) fakir hale düşmek²⁵ ve borçlu olmaktan²⁶ Allah'a sığınmıştır. Zira

²⁴ Ebû Hilâl el-'Askerî, *Dîvânü'l-Ma'ânî*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 1/187.

²⁵ Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvûd (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001), 34/17 (No. 20381).

²⁶ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünenu Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, ts.), 2/93 (No. 1555).

Müslüman bu iki hale düşmekle, kendi onuruna hanel verecek vaziyetlere yaklaşmaktadır. Lokman Hekim oğluna tavsiyede bulunurken fakirlikten sakınması gerektiğini söylemiştir. Zira fakirliğin diğer insanlar tarafından istihfaf edilmek gibi acı bir tarafı vardır. *Her acıyı tattım da fakirlikten daha acı bir şey görmedim* demiştir.²⁷ Anlaşılan iktisadi açıdan başkalarına muhtaç hale gelmek, tek bir Allah'a dayanmak ve masivadan müstağni kalarak yüz çevirmek hakikatine münasip düşmemektedir. Bu yüzden fakirlik ve borç altına girmek izzet ve onurla çelişen bir halde görülmüştür.

Arap şairleri kendi ayakları üzerinde duracak kadar mala sahip olma ile insan onuru arasında bir alakayı şiirlerine yansıtmıştır. Bunun en belirgin örneği Şair el-Mütenebbî'de görülmektedir:

فلا مجدّ في الدنيا لمن قلّ مالُهُ
ولا مالٌ في الدنيا لمن قلّ مجدُّهُ

Malı az olanın dünyada onuru olmaz

*Onuru az olanın da dünyada malı yoktur.*²⁸

Görüldüğü gibi şair tek bir beyitte mal ve onur arasında mükemmel bir denge kurmaktadır. Malı mülkü ihtiyaçlarını gidermeye yetmeyecek kişinin, onurunun bir şekilde zedeleneceğini belirttiği gibi aynı zamanda izzeti hanel görmüş kişinin de dünyada sahip olabileceği pek bir şeyi kalmadığını ifade etmektedir. Zira miktarı ne olursa olsun sahip olunan hiçbir servet, insanın yerle bir olmuş haysiyet ve şerefini ayağa kaldırmayacaktır. İmam-ı Şâfiî (öl. 204/820) insanın haysiyetinin ne kadar önemli olduğunu çarpıcı bir

²⁷ Ebu'l-Ferac İbnü'l-Cevzî, *Keşfu'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahihayn*, thk. 'Ali Hüseyin el-Bevvâb (Riyad: Dâru'l-Vatan, ts.), 3/141.

²⁸ Sâhib b. 'Abbâd, *el-Emsâlû's-Sâira min Şi'ri'l-Mütenebbî*, thk. Muhammed Hasen Âlu Yâsîn (Bağdat: Mektebetu'n-Nahda, 1965), 59

şekilde şöyle ifade etmektedir: *Eğer soğuk su içmenin benim onuruma halel vereceğini bilsem ömür boyu onu içmezdim.*²⁹

Sahip olunan mal ile başkalarına ihtiyaç duymayarak kişinin onurunu koruduğu bir gerçektir. Fakat şu var ki kişi kendi onurunu sahip olduğu mala karşı da korumalıdır. Başka insanlara kul köle olmak nasıl onur kırıcı ise paranın kulu kölesi haline gelmek de öyle aşağılık bir hale düşmektir. Bu yüzden Hz. Peygamber (a.s.m.) şöyle buyurmuştur: *Dinarın kulu, dirhemın kulu... helak olsun.*³⁰ Dikkat edilirse hadisin metninde abd “kul” lafzı geçmektedir. Demek oluyor ki kişi haysiyet ve şerefini, başkalarına karşı malı ile korumaya çalışması lazım geldiği gibi yine izzet ve onurunu da sahip olduğu maldan muhafaza etmesi gereklidir. Şair Ebû Nuvâs (öl. 198/813) tam da bu noktaya işaret ederek şöyle demiştir:

أَنْتَ لِلْمَالِ إِذَا أَمْسَكَتَهُ ... وَإِذَا أَنْفَقْتَهُ فَالْمَالُ لَكَ

Malı elinde tuttuğun zaman sen onunsun.

*Harcadığın zaman ise o senindir.*³¹

Cömertliğiyle dünyaca meşhur Hâtem et-Tâî bazı insanların mal biriktirme hırsı ile parayı adeta ilah edindiklerini söyleyerek kendisini şöyle övmüştür:

إِذَا كَانَ بَعْضُ الْمَالِ رَبًّا لِأَهْلِهِ ... فَإِنِّي بِحَمْدِ اللَّهِ مَالِي مَعْبُدُ

Eğer bazı mallar sahiplerine rab olmuşsa

*Hamdolsun ki benim öyle bir rabbim hiç olmadı.*³²

²⁹ Ebu'l-Fidâ' İbn Kesîr, *Tabakâtu 'ş-Şafi'yyîn*, thk. Ahmed 'Umar Hâşim (B.y.: Mektebu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1993), 1/12.

³⁰ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Cihâd”, 56 (No. 2886).

³¹ Ebu'l-Hasen el-Cürcânî, *el-Visâta Beyne'l-Mütenebbî ve Husûmihî ve Nakdi şî'rihî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl (b.y.: Matbaatu İsâ el-Bâbî, ts.), 272

³² İbn Kuteybe ed-Dineverî, *eş-Şi'ru ve's-şu'arâ* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1423), 1/241.

Biraz önce izzet-i nefis ve mal arasında güzel bir ilişki kurduğunu gördüğümüz şair el-Mütenebbî, bu kez hicvetmek istediği kimseleri *malın kulu kölesi olmuşlar* diyerek onların onursuzluğa işaret etmektedir:

هُمْ لِأَمْوَالِهِمْ وَلَيْسَ لَهُمْ ... وَالْعَارُ بِيَقِي وَالْجُرْحُ يَلْتَنُّمُ

Onlar mallarına ait, o (mal) onlara ait değil.

*Yara iyileşir de utanç verici şey baki kalır.*³³

Ebu'l-'Atâhiye ise kanaatkâr olmayıp mal toplama hırsına kapılmanın kişiyi köleleştirdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

أَطَعْتُ مَطَامِعِي فَاسْتَعْبَدْتَنِي   وَلَوْ أَنِّي قَبِعْتُ لَكُنْتُ حُرًّا

Arzularıma itaat ettim de beni kendine kul etti.

Eğer kanaat edebilseydim özgür olurdu.

Bu başlık altında zikredilecek en güzel şiir ise büyük Arap şairi İmruülkays b. Hucr'a aittir. O, hayatını idame ettirmek için çok az bir çalışmanın yeterli olacağını ve bu yüzden de çok çalışmaya hiç gerek olmadığını söylemektedir. “Öyle ise neden çalışıyorsun?” mukadder sorusuna da şöyle cevap vermiştir: *Onurum için.*

فَلَوْ أَنَّ مَا أَسْعَى لِأَدْنَى مَعِيشَةٍ ... كَفَانِي وَلَمْ أَطْلُبْ قَلِيلٌ مِنَ الْمَالِ

وَلَكِنَّمَا أَسْعَى لِمَجْدٍ مُؤْتَلٍّ ... وَقَدْ يَدْرِكُ الْمَجْدَ الْمُؤْتَلُّ أَمْثَالِي

Çalışmam az bir maişet için yeterli olsaydı

Az da olsa (elimdeki) malla yetinirdim.

Fakat ben yüksek bir haysiyet için çalışırım.

Zaten öyle bir şerefe de ancak benim gibiler ulaşabilir.

³³ Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî, *el-Lâmiu'l-'Azîz Şerhu Dîvânu'l-Mütenebbî*, thk. Muhammed Sa'îd el-Mevlevî (b.y.: Merkezi'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2008), 230

4. Servet Sahibi Olma Hayali

Hayal kurmak Allah'ın büyük bir nimetidir. Kişi, zengin olma hayalleri kurabilir. Ancak gerçek hayatta her şeyin bir bedeli olduğu gibi zengin olmaya çalışmanın da beraberinde gelen meşakkatleri olacaktır. Şair, mal açısından yüksek mevkilere çıkmaya çalışmanın bedelini ödemek için hazır olma lüzumunu şöyle ifade eder:

من ثروة و غنى أعياء ما طلبنا   ومن سعى يطلب الغلبا بلا سبب
لا ترتقي سعدا إن لم تجد خطبا   أما ترى النار والعلياء مركزها

Kim ki servet ve zenginliğe sahip olmadan yüksek yerlere çıkmak isterse talep ettiği şeyler yorar onu.

Görmez misin ateş, altına odun atılmazsa yükseklerle çıkamaz.

Şairin belirttiği gibi elde yeteri kadar mal varlığı bulunmayan kimsenin hayalleri peşinde koşarak yüksek yerlere çıkmaya çalışması onu beyhude bitkin bir hale düşürecektir. Öyle hayaller var ki onları elde etmek için vasıta, çoğu zaman maddi imkânlardır. Gerçekten hayale uzanmaya yardım edecek maddi gelir düzeyi olmazsa hayat gereksiz meşakkatlerle geçecektir. Şair bu hakikati daha fazla yükselmek için daha fazla oduna muhtaç olan alevlere benzetmektedir. Ne kadar odun çok olursa alevler o kadar yükseğe çıkabildiği gibi pek çok hayale ulaşmanın yolu da maddi gelirin artmasıdır. Onun artmasına çalışmak da şairin dediği gibi meşakkat ateşine maruz kalmayı göze almayı gerektirecektir.

5. Almaya Gücün Yetmediği Şeyler

Hayatta her şeyi almaya gücümüz yetmeyeceği aşikâr. O halde ihtiyaç görüp yahut almak isteyip de uzanamadığımız şeylere karşı bir tesellimiz olmalı. Şair Mahmûd Verrâk (öl. 240/855) bu teselliği şu şekilde şiirinde işlemektedir:

وإذا غلا شيء عليّ تركته   فيكون أرخص ما يكون إذا غلا

Bir şey pahalı olduğunda onu terk ederim.

*Pahalıysa da benim için en ucuz şey olur.*³⁴

Kısaca özetlemek gerekirse şair şöyle diyor: “*Almadığım her şey benim için ucuzdur.*” Burada şair Verrâk, *bir şeyi satın almak istediğinde eğer onu aşırı pahalı buluyorsa, almaya gücü yetmiyorsa almak istediği şeyin sevgisini kalbimden çıkarırım* diyor. Böylece o nesne, ne kadar pahalı olursa olsun kendisi açısından değersiz olur. Zira artık kalbinde o nesneye karşı ilgisi kalmaz. Malum eşya, talep nispetinde değer görür. Taliplisi olmadığımız şeyin değeri ne olursa olsun bizim için fark etmez, değersizdir.

6. Sağlık En Büyük Servet

Servet biriktirme peşinde koşan kimselerin unutmaması gereken bir şey vardır. O da bu koşuşturmacanın ancak sağlıklı devam ettiğidir. Sıhhat ve afiyet olmayınca ne biriktirilen malın ve ne de böbürlenilen evlatların bir kıymeti vardır. Şair bu manayı teyit etmek için şöyle der:

إني وإن كان جمع المال يعجبني   فليس يعدلُ عندي صحة الجسد
في المال زينٌ وفي الأولاد مكرمه   والسقم ينسبك ذكر المال والولد

Her ne kadar mal biriktirmek hoşuma gitse de

Bedenimin sağlığı kadar da değerli değildir.

Malda süs, evlatta da asalet vardır amma;

*Hastalık, mal ve evladın zikrini unutturur.*³⁵

³⁴ İbnu ‘Abdilberr en-Nemerî, *Behcetü'l-Mecâlis ve Unsu'l-Mücâlis*, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/219

³⁵ Ebû Mansûr es-Se‘âlibî şiiiri Beşşâr b. Bürd’e (öl. 167/783-784) nispet etmektedir. Ebû Mansûr es-Se‘âlibî, *et-Tâif ve z-Zarâif* (Beyrut: Dâru'l-Menâhil, ts.), 268

Kimi zaman da kişi, hayalindeki servetin peşinde koşarken yanı başında en büyük servet olan sağlığının değerini bilmez. Hâlbuki bir ayak tüm bineklerden, bir göz de tüm dünyadan değerlidir. Hastalık geldiğinde sahip olunan her şeyle arasına adeta perde örülür. Bu yüzden Ebû Temmâm (öl. 231/846) hastalık için “O bedenin hapsidir.” demiştir.³⁶ İbnu’r-Rûmî ellerindeki servete özenip de kendi elindeki sağlık nimetini unutanları şöyle ikaz eder:

إذا ما كساک الله سربالَ صحّةٍ   ولم تخلُ من قوتٍ یجلُّ ویعدُّبُ
فلا تَغیظَنَّ المترفینَ فإنهم   علی قدر ما یکسوهمُ الدهرُ یسلبُ

Allah sana sağlık elbisesi giydirdiği ve belini ayakta tutacak kadar da rızık verdiği zaman, varlıklı kimselere imrenme.

Felek onlara bir elbise giydirdiği gibi o elbiseyi çıkartmasını da bilir.³⁷

7. Servet Elde Durmayacak

Pek çok şair, elde edilen servetin fakirliğe neden olmasa da eninde sonunda kaybedileceğini dile getirmiştir. Zira mal elde kalıcı olsa da el kalıcı değildir. Ölüm eldeki tüm malı zorunlu olarak başkalarına bıraktıracaktır. Cahiliye şairlerinden ‘Abîd b. el-Ebras (öl. 565/605) elde ne varsa onun aslında arkadan gelenlere ait olduğunu şöyle ifade eder:

وکلُّ ذی إبلی مَوروثٌ وکلُّ ذی سَلْبٍ مَسْلُوبٌ

Her deve miras kalır; her yağma da talana uğrar.³⁸

³⁶ Se‘âlibî, *et-Tâif ve’z-Zarâif*, 268

³⁷ Cârullah ez-Zemahşerî, *Rabî’u’l-Ebrâr ve Nusûsi’l-Ahyâr* (Beirut: Muesesetu’l-‘Âlemî, 1412), 3/162; ‘Ârif el-Cihâvî, *Teelluku’ş-Şi’ri* (Kahire: Dâru’l-Meşrik, 2017), 56.

³⁸ Yahyâ b. ‘Alî et-Tebrîzî, *Şerhu’l-Kasâidi’l-‘Aşr* (b.y.: İdâratu’t-Tibâ’ati’l-Müniriyye, 1352), 323.

Şairler biriktirilen malın nasıl olsa mirasçılara kalacağını düşünmemizi ister. İşte bu şairlerden biri olan Ebû Nüvâs'a (öl. 198/813) nispet edilen şu şiir gayet anlaşılır ve sade bir dille şöyle der:

دَعِ الحِرْصَ عَلَى الدُّنْيَا وَفِي العَيْشِ فَلَا تَطْمَعِ
وَلَا تَجْمَعِ مِنَ المَالِ فَلَا تَدْرِي لِمَنْ تَجْمَعِ

Bırak hayatta dünya hırsını; tamahkâr olma;

*Mal toplama! Bilemezsin kim için topluyorsun bu malları.*³⁹

Diğer bir şair de insanın dünyadan ayrılırken giyeceği son kıyafeti hatıra getirerek ikna etmek ister:

هي القناعة لا تبغي بها بدلاً   فيها النعيم و فيها راحة البدن
انظر لمن ملك الدنيا بأجمعها   هل راح منها بغير القطن و الكفن ؟

Kanaattir, başka da bir şey isteme.

Ondadır nimet, ondadır bedeninin rahatı.

Tüm dünyaya sahip olana bir bak;

*pamuktan ve kefenden başka ne götürmüş?*⁴⁰

Sahip olunanlarla aldanmamak için ölüm ve kabri düşünmenin faydalı olacağını düşünen bir şair de benzer bir şekilde şöyle der:

لا يَصْحَبُ المَرْءَ مِمَّا كَانَ يَمْلِكُهُ   فِي ظُلْمَةِ اللَّحْدِ إِلَّا خِرْقَةُ الكَفَنِ

Kişiyi sahip olduğu şeyler içerisinden kabrin karanlığında

*eşlik edecek tek şey, kefen kıyafetidir.*⁴¹

Şair Şerif el-Murtezâ (öl. 436/1044) ise ne kadar mal biriktirirsen biriktir o mal, sana değil senden sonrakilere kalacaktır der:

³⁹ Ebû 'Osmân 'Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-Ezdâd* (Beyrut: Dâru ve Mektebetu Hilâl, 1423), 166.

⁴⁰ 'Abdülmelik el-Kâsim, *ed-Dünya Zillün Zâilun* (b.y.: Dâru'l-Kâsim, ts.), 52

⁴¹ Ahmed Kabeş, *Mecmeu'l-Hikemi ve'l-Emsâl fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî* (b.y.: Dâru'r- Reşid, 1985), 199.

إِنْ تُبِقْ مَالَكَ جِينًا لَمْ تُبِقْ لَهُ إِمَّا بَطَلْتَ فَنَاءَ عَنْهُ أَوْ بَطَّلَا
أَمَّا الْكَرِيمُ فَيَمِضِي مَالُهُ مَعَهُ وَيَتْرَكُ الْمَالَ لِلْأَعْدَاءِ مَنْ يَجَلَا

Bir süre malını elde tutsan da sen onun için kalıcı değilsin.

Ya sen fani olup gideceksin ya da malın.

Değerli kimse ise malı beraberinde gider.

Cimrilik eden ise malını düşmanlarına bırakır.⁴²

Hikmet dolu şiirler söyleyen cahiliye şairi 'Adbad İbn Kuray' benzer bir şekilde şöyle uyarır:

قَدْ يَجْمَعُ الْمَالَ غَيْرُ آكِلِهِ وَيَأْكُلُ الْمَالَ غَيْرُ مَنْ جَمَعَهُ
وَيَقْطَعُ الثَّوْبَ غَيْرُ لَا بِيَسِهِ وَيَلْبَسُ الثَّوْبَ غَيْرُ مَنْ قَطَعَهُ

Malı, yiyemeyecek olan biriktirir, biriktirmeyen kişi de yer.

Elbiseyi, giyemeyecek olan diker, dikmeyen kişi de giyer.⁴³

8. Mal Biriktirme Kaygı Biriktirir

Şu bir gerçek ki daha fazla mal edinme hırsına yakalanmış kişi, kaygılarından kolay kolay kurtulamaz. Servet beraberinde dert de getirecektir. Şair İbnu'r-Rûmî bu ayrıntıya değinmek ister:

ومن راح ذا حرص وجبن فإنه فقير أتاه الفقر من كل جانب
تنازعني رَغْبٌ ورهبٌ كلاهما قوِيٌّ وأعياني اطلاع المغايب
فقدمتُ رجلاً رغبةً في رغبةٍ وأخرتُ رجلاً رهبةً للمعاطب

Kim hırs ve korkaklık içinde mal biriktirirse fakirdir; yoksulluk

her taraftan onu kuşatır.

Benimle istek ve korku çekiştiler. İkisi de güçlü. Gaybı bilme arzusu beni yordu.

Bir şey yakalamak için bir adım atsam da felaket korkusuyla bir adım geri attım.⁴⁴

⁴² Kabeş, *Mecme' u 'l-Hikemi ve 'l-Emsâl*, 488.

⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Meselu 's-Sâir fî Edebi 'l-Kâtibi ve 'ş-Şâ'ir*, 1/274.

⁴⁴ Cihâvî, *Teelluku 'ş-Şi'ri*, 58.

Diğer bir şair ise kişinin harcamaktan kaçınarak mal biriktirme hırsına kapıldığında malının kendisini yiyip bitireceğini şöyle ifade eder:

إِنَّ رَبَّ الْمَالِ أَكَلُهُ   وَهُوَ لِلْبُخَالِ أَكَالٌ
Malın gerçek sahibi onu yiyendir.
*Yoksa o mal cimrileri yiyecektir.*⁴⁵

9. İlim Kalır; Servet Gidici

Aklı daima gelecekte yaşanacak olan şeylere dikkat eden insanoğlunun önceden tedbir alması gayet yerinde bir husustur. İnsandaki bu tedbir duygusu kendisini mal biriktirme, servet yığma hırsına dönüştüğü için yanlıştır. Yoksa aynı kaygıyı örneğin; ilim, irfan, ibadet gibi mücerret şeylerde kullanmış olsa kaygı hak ettiği gerçek yerini bulmuş olacaktır. Bu itibarla şairler insanın servet biriktirme hissini uygun bir mecraya sevk etmesi gerektiğini ifade ederler. Bu şairlerden biri olan Endülüslü Ebû İshâk el-İlbîrî (ö. 459/1066) şöyle der:

وَلَا تَحْفَلْ بِمَالِكَ وَالْهُ عَنْهُ؛ فَلَيْسَ الْمَالُ إِلَّا مَا عِلْمًا
 وَلَيْسَ لِجَاهِلٍ فِي النَّاسِ مَعْنَى وَلَوْ مُلْكُ الْعِرَاقِ لَهُ تَأْتَى
 سَيَنْطِقُ عَنْكَ عِلْمُكَ فِي نَدِيٍّ وَيُكْتَبُ عَنْكَ يَوْمًا إِنْ كَتَبْنَا
 وَمَا يُغْنِيكَ تَشْيِيدُ الْمَبَانِي إِذَا بِالْجَهْلِ نَفْسَكَ قَدْ هَدَمْنَا

*Mal biriktirmeyi bırak; oyalanma onunla. Mal dediğin ancak
 ilminden ibarettir.*

*Cahilin insanlar arasında bir değeri yok; tüm Irak'ın malı ona
 aksa da.*

⁴⁵ Kabeş, *Mecme'u'l-Hikemi ve'l-Emsâl*, 496.

*İlmin senin hakkında konuşacak; kalemler senin yazdıklarını
yazacak.*

*Eğer nefsinin cehaletle yıkılmış isen binalar inşa etmek sana
fayda vermeyecek.⁴⁶*

10. Servetle Değer Yargıları Değişen Toplum

Servet biriktirme hırsına kapılmanın olumsuz şahsi sonuçları olduğu gibi bu hırsın, toplumların değer yargılarını da etkilediği görülmektedir. Şair toplumun bu yüzünü şöyle dile getirmektedir:

تكسو الرجال مهابة وجلالا	إن الدراهم في المواطن كلها
وهي السلاح لمن أراد قتالا	فهي اللسان لمن أراد فصاحة
قالوا صدقت وما نطقت مُحالا	إن الغني إذا تكلم كاذبًا
وكذبت يا هذا وقلت ضلالا	وإذا الفقير أصاب قالوا لم يُصب

*Dirhem(Para) her halükarda insanlara ihtişam ve heybet
katar.*

O fesahat isteyene dildir; savaşına da silah.

*Zengin yalan söylerse derler: Ne doğru konuştun, sen zaten
hiç yanlış söylemezsin.*

*Fakir doğru söylerse derler: Yalan yanlış söylüyorsun;
sapıtmışsın sen.⁴⁷*

SONUÇ

Bu çalışmada çoğunluğu Abbasi döneminden seçilen Arap şairlerinin “mal” konulu şiirleri içerik bakımından incelenmiştir. Gördüğümüz kadarıyla şairler, yaşadıkları tarihlerdeki maddi zenginlik ve beraberinde gelen refahla Müslüman toplumun rehavete

⁴⁶ Ebû İshâk el-İlbîrî, *Divânu Ebî İshâk el-İlbîrî*, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, (Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, 1991), 27.

⁴⁷ Kabeş, *Mecme'u'l-Hikemi ve'l-Emsâl*, 496.

kapıldığını düşünmüşlerdir. Buna karşı bir tedbir olarak zenginlik ve servet biriktirme aleyhinde şiirler söylemişlerdir. Hâlbuki İslamiyet'e kaynaklık eden temel metinlerde Müslüman'ın zengin olması bizzat kınanmış değildir. Zenginlik, uhrevi vazife şuurunu unutturduğu zaman kınamaya konu olmaktadır. Yoksa servetin bizatihi kendisi hedef alınmamıştır. Fakat bu şairlerin yaşadığı toplumda -onlara göre- zenginliğe eşlik eden şükürden ziyade gaflet olmuştur. O halde servet biriktirme ve zengin olma isteği törpülenmelidir. Bu şairler de öyle yapmışlar ve tabiri caiz ise mal sevgisindeki ifratı terk-i dünya ve kanaat ile dengelemeye çalışmışlardır. Şairler bunu yaparken ya bir âyet veyahut bir hadisten ilham almışlardır. Zira şiirlerinde kimi zaman âyet ve hadislerden iktibaslar yaptıkları açıkça görülmektedir.

Bu itibarla söz konusu şairlerin edebiyatçılıklarını kısmen de olsa İslamiyet'in öğretilerine hâdim ettikleri ve yaşadıkları toplumun ıslahına bu suretle çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımda, Müslüman bir edebiyatçının içinde bulunduğu toplumun ahlaki sorunlarıyla hemhal olması gerektiği yönünde bir telkin olduğu söylenebilir. Burada belirli bir tema özelinde ele almaya çalıştığımız şiirlerin çok daha fazlası Klasik Arap şairlerinin divanlarında mevcuttur. Hatta bu şiirlerin biçim ve içerik bakımından incelenmesinin en azından bir yüksek lisans tezini tatmin edebileceğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan “İslam'da servet/mal/birikim” gibi bir konu çerçevesinde yapılacak müstakil bir çalışmada, konuyu destekleyici mahiyette yüzlerce ilgi çekici Arap şiirine yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvûd. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2001.
- Aktürk, Veysel. *Hz. Peygamber Döneminde Öldürülmeleri Emredilenler ve Öldürülme Nedenleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Aristoteles. *Eudemos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 1999.
- ‘Askerî, Ebû Hilâl. *Dîvânu'l-Ma‘ânî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ‘îl. *el-Câmi‘u’s-Şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Câhiz, Ebû ‘Osmân ‘Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Mehâsin ve'l-Ezdâd*. Beyrut: Dâru ve Mektebetu Hilâl, 1423.
- Cihâvî, ‘Ârif. *Teelluku’s-Şi‘r*. Kahire: Dâru'l-Meşrik, 2017.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasen. *el-Visâta Beyne'l-Mütenebbî ve Husûmihî ve Nakdi’si’rihî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, b.y.: Matbaatu Îsâ el-Bâbî, ts.
- Ebû ‘Acîle, Na‘îme Sa‘îd. *et-Tecribetu’s-Şi‘riyye inde Ebi'l-‘Alâ el-Ma‘arrî*. Trablus Üniversitesi: Dil Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ebu'l-‘Atâhiye, Ebû İshâk İsmâ‘îl b. el-Kâsım b. Süveyd. *Dîvânu Ebi'l-‘Atâhiye*. Beyrut: Dâru Beyrut, 1986.
- el-Fârâbî, Ebû Nasr. *et-Tenbîh ‘Alâ Sebîli’s-Sa‘âde*, thk. Sahbân Halîfât, Amman: Menşûrâtu'l-Câmi‘ati'l-Urduniyye, 1987.

- Endelûsî, Ebû Hayyân. *el-Bahru 'l-Muhît*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Ferrûh, 'Umer. *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî el- 'Asru 'l- 'Abbâsiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981.
- Hillî, Safiyyuddîn. *Dîvân*. Beyrut: Dâru Sâdir, ts.
- İbn 'Abbâd, Sâhib. *el-Emsâlû 's-Sâira min Şi 'ri 'l-Mütenebbî*. thk. Muhammed Hasen Âlu Yâsîn. Bağdat: Mektebetu'n-Nahda, 1965.
- İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Bekr 'Abdullâh. *Islâhu 'l-Mâl*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. Beyrut: Muesesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1993.
- İbn Hamdûn, Muhammed b. Hasen. *et-Tezkiratu 'l-Hamdûniyye*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1417.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ'. *Tabakâtu 'ş-Şafi 'iyyîn*. thk. Ahmed 'Umar Hâşim. b.y.: Mektebeu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1993.
- İbn Kuteybe, ed-Dîneverî. *eş-Şi 'ru ve 'ş-Şu 'arâ*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423.
- İbnu 'Abdilberr, en-Nemerî. *Behcetü 'l-Mecâlis ve Unsu 'l-Mücâlis*. thk. Muhammed Mursî el-Hûlî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac. *et-Tebşira*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac. *Keşfu 'l-Müşkil min Hadîsi 's-Sahîhayn*. thk. Alî Hüseyin el-Bevvâb. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, ts.
- İbnü'l-Esîr, Ziyâuddîn. *el-Meselu 's-Sâir fî Edebi 'l-Kâtibi ve 'ş-şâ 'ir*. thk. Ahmed el-Hûfî. Kahire: Dâru'n-Nahda ts.

- İlbîrî, Ebû İshâk. *Dîvânu Ebî İshâk el-İlbîrî*. thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâyê. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1991.
- Kabeş, Ahmed. *Mecme'u'l-Hikemi ve'l-Emsâl fi'ş-şî'ri'l-'Arabî*. b.y.: Dâru'r- Reşîd, 1985.
- Kâsim, 'Abdûlmelik. *ed-Dünya Zillün Zâilun*. b.y.: Dâru'l-Kâsim, ts.
- Kılıçlı, Mustafa. "Hillî, Safiyyuddîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/41-44. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kudâî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer b. 'Alî b. Hakmûn. *Müsnedu'ş-Şihâb el-Kudâî*. thk. Hamdî b. Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.
- Ma'arrî, Ebu'l-'Alâ. *el-Lâmiu'l-'Azîz Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*. thk. Muhammed Saîd el-Mevlevî. b.y.: Merkezu'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 2008.
- Makdîsî, Enis. *Umerâu'ş-Şî'ri'l-'Arabî fi'l-'Asri'l-'Abbâsî*. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1989.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Baslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Sa'dî, 'Îsâ İbrâhîm. *Ebu'l-'Alâ el-Maarrî Şâ'iru'l-Lüzûmiyyât*. Ammân: Dâru Emvâc li'n-Neşr, 2012.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr. *et-Tâif ve'z-Zarâif*. Beyrut: Dâru'l-Menâhil, ts.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd. *Sünenu Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdülhamîd . 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer. *Câmi'u'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000.

Tebrîzî, Yahyâ b. Alî. *Şerhu 'l-Kasâidi 'l-'Aşr*. b.y.: İdârâtu't-Tıbbâ'ati'l-Münîriyye, 1352.

Yaran, Cafer Sadık. *Kınalızade'nin Neş Teorisi Ve Erdem Etiği*. Uluslararası Kınalızâde Ailesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı. SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları. 31 Mayıs 1-2 Haziran 2012, 219-229.

Zemahşerî, Cârullah. *Rabî'u'l-Ebrâr ve Nusûsi'l-Ahyâr*. 5 Cilt. Beyrut: Muesesetu'l-'Â'lemî, 1412.

EXTENDED SUMMARY

A BAD MORALITY USED IN CLASSICAL ARABIC POETRY: ACCUMULATING PROPERTY/WEALTH

As in the literature of every nation, the Arabs have preserved their precious words about moral virtues through the record of literature. One of these virtues is to spend a contented life away from ambition. The ambition to stockpile goods and stinginess are among the bad morals that the Quran and hadith prevent. In this study, the poems of the Arab poets of the classical period, whose traces we have been following for a long time, about this exorbitant/extremism are included. When we look at the poems of these poets under the aforementioned title, it is seen that various aspects are discussed. The messages that the poets want to convey through their poems can be summarized as follows: it is not frugality for a Muslim to shake his hand and save money today with anxiety about what will happen tomorrow, and austerity to delay even the basic needs of himself and

his family. Such an attitude would be stinginess, not saving; it is regarded as incapacity, it means making oneself poor.

Poets articulate such a relationship of opposition between accumulating wealth and becoming poor. By trying to accumulate goods, either a person becomes poor in some way or lives deprived of worldly blessings like a poor person. The aim of a person who piles aside goods in order to get rich is to attain wealth. What he will resort to in order to gain wealth is to close his hands tightly, cut down on his needs and deprive himself of the present blessings. That is to live poor today for possible wealth in the future. However, there is no guarantee of the imaginary wealth envisaged in the future. However, it is certain that for an imaginary wealth tomorrow, it is lived like a poor because of extreme frugality today. Thus, the person who saves property for tomorrow is deprived of valuable blessings for a worthless dream. The motive that sometimes leads those who seek to accumulate wealth to this path is the supposition that they will donate more in times of abundance. According to this assumption, the more rich a person gets, the more he thinks he will help others. With this thought, the journey to pile up goods can end with further stinginess.

Arab poets have reflected in their poems the connection between having enough goods to stand on their own feet and human dignity. He states that the dignity of a person whose property is not sufficient to meet their needs will be damaged in some way and at the same time, he states that a person whose dignity is damaged has nothing left in the world to have. For no wealth, regardless of its amount, will not revive the dignity and honor of man. It is a fact that a person protects his dignity by not needing others with the

possessions. However, one should protect his dignity against the property he owns. Being a slave to other people is just as humiliating to be a slave to other people, to become a slave of money is to become so despicable. Dreaming is a great blessing from God. One can dream of getting rich. Sometimes, in pursuit of the wealth of his dreams, he does not know the value of his health, which is the biggest wealth next to him. However, a foot is precious from all mounts, and an eye is more valuable than the whole world. When the disease comes, a curtain is built between everything you have. Many poets have stated that the wealth gained will eventually be lost, even if it does not cause poverty. Because even if the property is permanent, hand is not permanent. Death will necessarily leave all possessions to others. It is a very appropriate matter for human beings, who always pay attention to the things that will happen in the future, to take precautions beforehand. This sense of caution in man is wrong because it turns into the ambition to accumulate wealth, to accumulate wealth. Otherwise, the same concern for example; if it is used in abstracted things such as science, knowledge and worship, anxiety will have found its true place.

In this respect, poets express that a person should guide the sense of accumulating wealth to an appropriate medium. It is seen that the ambition to accumulate wealth has negative personal consequences, and this ambition affects the value judgments of societies. Poets also criticized this face of society with their poems.

As a result, poets thought that the Muslim society was complacent with the material wealth and the prosperity that came with it. As a countermeasure, they sang poems against wealth and wealth

accumulation. However, the fact that a Muslim is rich is not personally condemned in the basic texts that refer to Islam. When wealth makes you forget the consciousness of the ethereal task, it is the subject of condemnation. Otherwise, wealth itself is not targeted. Nevertheless, in the society in which these poets lived - according to them - heedlessness rather than gratitude accompanied wealth. Therefore, the desire to accumulate wealth and become rich must be diminished. These poets did the same and they tried to balance the insolence in the love of goods with the abandonment of the world and opinion, so to speak. While doing this, poets were inspired by either a verse or a hadith. For, it is clearly seen that they sometimes make quotations from verses and hadiths in their poems. In this respect, it is understood that the poets in question have partially mastered the teachings of Islam and thus worked on the improvement of the society they live in. In this approach, it can be said that there is an indication that a Muslim literary writer should be familiar with the moral problems of the society he is in.